

Modul 6: Anticiganizam

CLIO

Challenging Hostile Views and Fostering Civic Competences

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Oct 2021

Informacije o projektu

Akronim projekta:	CLIO
Naziv projekta:	Challenging Hostile Views and Fostering Civic Competences
Broj projekta:	2019-1-DE02-KA202-006185
Nacionalna agencija:	NaBibb
Internetska stranica:	www.clio-project.eu
Nositelj projekta:	Institut für Didaktik der Demokratie, Leibniz University Hannover
Verzija dokumenta:	1.00
Datum pripreme:	18.07.2020

Ova je publikacija ostvarena uz financijsku potporu Europske komisije. Ona izražava isključivo stajalište njenih autora i Komisija se ne može smatrati odgovornom pri uporabi informacija koje se u njoj nalaze. Broj projekta: 2019-1-DE02-KA202-006185

Konzorcij

Leibniz
Universität
Hannover

Institut für Didaktik der Demokratie
Leibniz Universität Hannover,
Deutschland

www.idd.uni-hannover.de/en

Institut für
Didaktik der
Demokratie

Technical school Nikola Tesla,
Vukovar,
Croatia

www.ss-tehnicka-ntesla-vu.skole.hr

Zespół Szkół Poligraficznych,
Warsaw,
Poland

www.www.zspoligraf.pl

Warsaw Centre for Socio-Educational
Innovation and Training,
Warsaw,
Poland

www.wcies.edu.pl

Nansen Dialogue Centre, Osijek,
Croatia

www.www.ndcosijek.hr

Demokratiezentrum Wien,
Österreich

www.demokratiezentrum.org

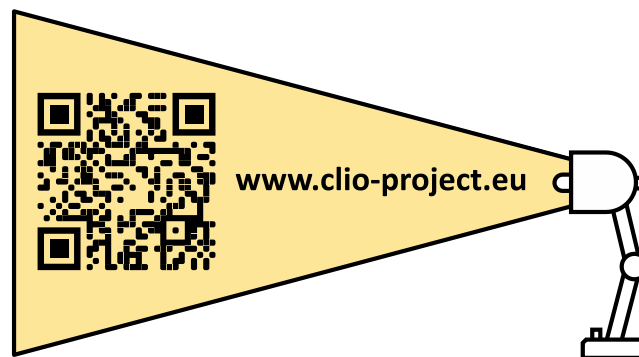
SADRŽAJ

Projekt Clio	5
1. pregled	6
2. uvod	6
3. što znači anticiganizam ? definicije	7
4. povijest roma?	11
5. manifestacije anticiganizma: kako to izgleda u našem svakodnevnom životu?	15
Suvremene manifestacije anticiganizma / diskriminacije protiv Roma mogle bi, uzimajući u obzir cjelokupni kontekst, uključivati, ali nisu ograničene na:	17
6. kako spriječiti i boriti se protiv anticiganizma?	23
7. Poučavanje o anticiganizmu	25
8. kome se obratiti? Nevladine organizacije i mreže koje vam mogu pomoći da naučite više	25
Europska mreža lokalnih zajednica Roma	26
9. Literatura	26

PROJEKT CLIO

Clio je projekt prevencije i suočavanja s desnim ekstremizmom u strukovnim školama. Učiteljima i ravnateljima treba omogućiti da prepoznaju i razumiju odgovarajuće stavove među svojim učenicima i da se bez straha zauzmu za demokratske vrijednosti. U tu svrhu interdisciplinarni stručnjaci iz Austrije, Poljske, Hrvatske i Njemačke razvijaju različite materijale za nastavnike strukovnih škola u bliskoj suradnji s ciljnom skupinom, poput aplikacije, treninga za kombinirano učenje i podcasta. Glavni fokus ovog projekta je izgradnja sinergijskih mreža s drugim dionicima u pojedinim zemljama kako bi se ojačale škole i pružilo im znanje i stručno kreirani materijal.

1. PREGLED

U ovom modulu ćete naučiti više o:

...osnovnim definicijama anticiganizma

...povijesnom podrijetlu anticiganizma / povijesnom odnosu Roma i ne-Roma unutar europskog prostora

...koji različiti oblici anticiganizma postoje

...kako ih možete prepoznati

...kako spriječiti i boriti se protiv anticiganizma.

2. UVOD

"Anticiganizam" označava specifične stereotipe i ozlojeđenost prema Sintima i Romima, koji su povijesno rasli. Neovisno povjerenstvo za anticiganstvo govori o tradicionalnoj paneuropskoj predrasudi. Anticiganstvo je specifičan oblik rasizma usmjeren protiv Roma, Sinta, Putnika, Jeniša i drugih ljudi koji su također često stigmatizirani kao Cigani.

Sinti i Romi stoljećima žive u Europi. U svojim domovinama tvore povijesno razvijene manjine koje sebe nazivaju Sintima ili Romima, pri čemu se Sinti odnosi na pripadnike manjine koji su porijeklom iz zapadne i srednje Europe, a Romi na one podrijetlom iz istočne i jugoistočne Europe. Izvan njemačkog govornog područja, Romi se često koriste kao naziv za cijelu manjinu.

S druge strane, izraz "Ciganin" strana je oznaka većinskog stanovništva koja potječe iz srednjeg vijeka i koju manjina odbacuje kao diskriminatornu.

Poseban oprez potreban je kada se govori o romskoj kulturi. Niti postoje Romi, ili Romni, kao što ne postoji ni sjeverni Europljanin. Budući da pojam Romi obuhvaća brojne etničke skupine i skupine ljudi, ovaj modul neće deklarirati niti jednu kulturu, jer bi to bio dio stereotipa protiv kojeg se dotični bore dugi niz godina. Povijesni diskurs je moguć kada ne govorimo o jednoj kulturi, povijesti ili skupini ljudi, već o fenomenu anticiganizma. To će se uzeti u obzir u ovom modulu.

Pojam Romi složen je po tome što se njegova definicija razlikuje ovisno o tome tko ga i kako koristi. Neke skupine koje su podvedene pod pojam Romi sebe tako nazivaju, druge ne. Znanstvenici analitički koriste termin Romi u kontekstu anticiganstva kako bi učinili opipljivim slike i atribucije ljudima koji su označeni kao Romi. Nije stvar u definiranju tko spada pod ovaj pojam.

- *Jeste li dosad pretpostavljali da postoji jedna romska kultura? Ako je tako, zašto? Kako ova kultura izgleda po tvom mišljenju?*
- *Mislite li da bi se vaši stavovi mogli promijeniti ako naučite više o anticiganizmu?*
- *Poznajete li nekog poznatog Roma?*

Aktivnost

Razmišljaj i uči!

Sastavite kratku studiju slučaja o Romima

- *Jesu li prava Roma zaštićena ili ugrožena?*
- *Kakva je situacija Roma danas?*

3. ŠTO ZNAČI ANTICIGANIZAM ? DEFINICIJE

Romi čine najveću manjinu u Europi i u Europi su od 14. stoljeća, ali većina Europljana nije ih prihvatila kao 'stvarne' Europljane. Mnogi Romi žive u lošim uvjetima i rijetko imaju predstavnike u javnom životu, unatoč činjenici da se Romi mogu naći u gotovo svim europskim državama, dok u nekim zemljama srednje i istočne Europe predstavljaju 5% do 10% stanovništva. Položaj Roma u modernim europskim zemljama razlikuje se od države do države, ali većina država pokušava ih usmjeriti na sjedelački način života i integrirati u društvo. Ksenofobičan odnos prema Romima neosporna je prepreka njihovom prihvaćanju i integraciji u većinu društava.

Anticiganizam je relativno nov izraz koji se koristi u različitim strateškim dokumentima, rezolucijama i prijedlozima usmjerenim na smanjenje diskriminacije Roma u Europskoj uniji. Koristi se za izražavanje negativnih stereotipa i antiromskih stavova. Također, uključuje diskriminacijske izraze i postupke koji uključuju ono što se govori, što se radi ili što se ne radi. Anticiganizam predstavlja rasističku ideologiju. Istodobno je isto, različito i isprepletano s mnogim drugim vrstama rasizma. Anticiganizam je složen društveni fenomen koji se očituje kroz nasilje, govor mržnje, iskorištavanje i diskriminaciju u svom najočitijem obliku.

Cortes i End¹ ustvrdili su da su termin anticiganizam prvi put koristili romski aktivisti dvadesetih i tridesetih godina prošlog stoljeća u ranom Sovjetskom Savezu, a ponovno je otkriven u europskim znanstvenim i aktivističkim diskursima 1980-ih. Od 1980-ih koriste ga aktivisti i znanstvenici iako ostaje kontroverzan pojam. Pojam je još uvijek prilično nepoznat široj javnosti, ali posljednjih godina poprima sve veću pozornost širom Europe kako na političkom tako i na znanstvenom polju.

¹Ismael Cortés Gómez and Markus End (2019), "Introduction: Contemporary Dimensions of Antigypsyism in Europe" in a "Dimensions of Antigypsyism in Europe", 21-29, European Network Against Racism and Central Council of German Sinti and Roma

Ne postoji dogovoreni termin za definiranje ove pojave. Terminologija koja se koristi za opisivanje odnosa između Roma i ne-Roma razlikuje se od autora do autora, stoga postoje različiti pojmovi. U literaturi se ovaj fenomen opisuje kao Romafobia, antigipsizam, anti-gipsizam, antiziganizam i različite izvedenice ovih pojmova.

Rostas² tvrdi da pojam Romafobija naglašava pozitivan aspekt romskog identiteta, dok se sugerira da snažan strah ili mržnja prema Romima potkopava ulogu institucija u stvaranju ovog straha i mržnje prema Romima. Prema Rostas, on istovremeno, ne ukazuje na politička rješenja za suzbijanje ovog fenomena. Rostas, također, tvrdi da pojmovi anticiganizam i njegovi derivati uključuju odnose moći Roma i ne-Roma, način na koji ih doživljavaju i prikazuju u javnosti, ali ovi pojmovi otežavaju točno definiranje što su ciljevi mržnje i strah. Odnosi se na one koji su u javnosti prikazani kao 'Cigani' bez obzira na njihovu samoidentifikaciju. Rostas također zagovara izraz "Gypsy"³ koji nema istu jaku negativnu konotaciju kao "Cigan" i njegovi derivati. Iako nijedan pojam nije savršen, Rostas tvrdi da izrazi "Gypsy" i "Cigan" također odražavaju kako se izvana nameće određeno ime za grupu.

Savez protiv Antigipsizma tvrdi da je izraz antigipsizam analitički precizniji i jasno daje do znanja da su druge skupine - Sinti, Putnici, manouches, Egipćani - podjednako pogođene. Pojam "anticiganizam" prenosi isti sadržaj: korištenje antigipsizma po želji više je stvar konvencije, odražavajući činjenicu da je "gypsy" engleski pojam koji sadrži ključne elemente ove rasističke ideologije⁴ Rasprava ide u smjeru odabira pojma antigipsizam (bez crtice); ne anti-gipsizam jer po njihovom mišljenju potonji ostavlja dojam da postoji nešto poput 'gipsizma'. Savez također navodi da "premda određene struje mišljenja potvrđuju postojanje Romanipena - romske filozofije i zajedničkog okvira pripadnosti među Romima - to se uopće ne bi trebalo razmatrati u vezi s projekcijama izrečenim u antigipskom diskursu. Ova upotreba također opovrgava argument da se antigipsizam ne smije koristiti, jer izraz "gypsy" ima pejorativne konotacije. Ono prema čemu su antagonisti oni koji utjelovljuju antigipsizam zapravo je stvaranje kolektivne mašte koja u potpunosti ne poznaje romske kulture i perspektive.⁵ Treba istaknuti da se Romi na svom jeziku nazivaju Romima⁶, dok ih ne-Romi, vrlo često, iz ruganja, zovu "Gipsiji", "Cigani". Sami Romi nikada nisu koristili to ime za svoj narod. Dok mnogi Romi smatraju ime Cigan i Gipsi pejorativnim, drugi više vole svoj vlastiti etnonim i protive se nazivanju Romima. Ističu svoju diferencijaciju od Roma. Neke od skupina koje pripadaju ovoj kategoriji su Aškalije i Egipćani u Makedoniji i na Kosovu, Gipsiji i Putnici u Irskoj i Velikoj Britaniji, Sinti u Njemačkoj, Italiji i Austriji, Bajaši u Hrvatskoj i Mađarskoj i Rudari u Rumunjskoj i Bugarskoj. U posljednje vrijeme postavlja se pitanje ispravnosti upotrebe izraza "Gipsi" i 'Cigan', ali obično ne prelazi dnevno-političku upotrebu i česte zlouporabe.

²Rostas, Iulius (2019): "Ethnic Identity as a Social Category and as a Process." In *A Task for Sisyphus: Why Europe's Roma Policies Fail*, 1-48. Budapest; New York: Central European University Press. Accessed January 22, 2021. doi:10.7829/j.ctv1453hvp.4

³Ime Cigani došlo je iz lažnog uvjerenja da su Romi egipatskog podrijetla, pa otuda španjolski naziv Gitanos i engleski Cigani. U Francuskoj su ih nazivali Boemima, jer su mnogi Romi dolazili u Francusku preko Češke u Češkoj.

⁴Alliance against antigypsyism, Antigypsyism - a reference paper (2016), p.6 <https://ergonet.org/wp-content/uploads/2017/05/Antigypsyism-reference-paper.pdf>

⁵Alliance against antigypsyism (2006), p.6

⁶Romi su poznati pod mnogim imenima u cijeloj Europi, ali sebe uglavnom nazivaju Romima (što znači;čovjek;, suprug; ali ne podrazumijeva etničku pripadnost; to jednostavno znači zrele - oženjene odrasle osobe) i koriste izraz Gadze; Gaje za ne Rome. Ima pejorativno značenje: barbarin. Kroz povijest su ih nazivali različitim imenima. Lutalice, Skitnice, Boemi, Putnici, Cigani, Sinti, Zott, Luri, Nawari, Jatsi samo su neka od ovih imena. Mnoga od ovih imena nastala su kroz pogreške i predrasude, ali su slična u jezičnom smislu.

Nijedan od gore navedenih izraza nije savršen, ali otkako je engleski postao uobičajen jezik u međunarodnoj komunikaciji, postalo je poželjnije korištenje izraza "antigipsizam". S druge strane, kada se pojam prevede na druge jezike, najprikladniji prijevod bio bi onaj koji koristi derivat grčkog "athinganoi" ⁷ (što znači: nedodirljivi ili pogani): antiziganizam, anticiganizam, antigitanizam itd.

Isti problem prisutan je i kod definiranja ovog fenomena. Iznesene su različite definicije anticiganizma, ali još uvijek ne postoji općeprihvaćena definicija anticiganizma u civilnom društvu, institucijama i među znanstvenicima.

Europska komisija protiv rasizma i netolerancije (ECRI) Vijeća Europe definirala je anticiganizam kao: *"posebno uporan, nasilan, ponavljajući i uobičajeni oblik rasizma, ideologija utemeljena na rasnoj superiornosti, oblik dehumanizacije i institucionalni rasizam koji se njeguje povijesnom diskriminacijom, a koji se, između ostalog, izražava nasiljem, govorom mržnje, iskorištavanjem, stigmatizacijom i najočitija vrsta diskriminacije."*⁸

Ovu definiciju koriste različite međunarodne organizacije, poput Europskog parlamenta, Europske komisije i Agencije za temeljna prava.

Rostas definira anticiganizam: *"kao posebna vrsta rasizma usmjerena prema Romima koja u svojoj osnovi ima pretpostavku da su Romi inferiorni i devijantni."*⁹

Prema njegovu mišljenju, ova definicija bolje objašnjava srž anticiganizma koja se odnosi na dehumanizaciju Roma i njihovo doživljavanje kao inferiorne te priprema teren za diskriminirajuće politike.

Savez protiv antigipsizma dao je radnu definiciju koja se više usredotočuje na prepoznavanje njegovog višedimenzionalnog karaktera, zajedničkih korijena diskriminativnih praksi široko različitih oblika i intenziteta: *„Anticiganizam je povijesno izgrađen, uporan kompleks uobičajenog rasizma protiv društvenih skupina identificiranih pod stigmom "gipsi", „Ciganin "ili drugim srodnim terminima, a uključuje:*

- 1. homogenizirajuća i esencijalizirajuća percepcija i opis ovih skupina;*
- 2. pripisivanje određenih karakteristika njima;*

⁷Prvi pouzdani pisani trag Roma potječe iz 1068. godine. Riječ je o tekstu: Život svetog Jurja Antonita gdje se spominju Adsikani u Carigradu, a u znanstvenim krugovima postoji saglasnost da su Adsikani Romi. Adsincani tumači se kao grčka riječ A tsinganoi / Atzingano. Ova je riječ kasnije uvedena u druge europske jezike.

⁸Sergio Carrera, Iulius Rostas & Lina Vosyliūtė, Combating Institutional Anti-Gypsyism Responses and promising practices in the EU and selected Member States, No 2017/08, May 2017, http://aei.pitt.edu/87207/1/RR2017-08_AntiGypsyism.pdf

⁹Rostas, p.12

3. diskriminirajuće društvene strukture i nasilne prakse koje se pojavljuju u toj pozadini, a koje imaju ponižavajući i ostracizirajući učinak i koje reproduciraju strukturne nedostatke. " ¹⁰

Valeriu Nicolae's ¹¹ predložio je definiciju koja je i danas utjecajna:

"Anticiganizam uključuje značajke svih njegovih definicija rasizma; međutim, ne svodi se samo na njih. Anticiganizam je vrlo specifičan oblik rasizma, ideologija rasne superiornosti, oblik dehumanizacije i institucionaliziranog rasizma. Potaknuta je povijesnom diskriminacijom i borbom za održavanje odnosa moći koji većinskim skupinama dopuštaju prednosti. Temelji se, s jedne strane, na zamišljenim strahovima, negativnim stereotipima i mitovima, a s druge strane na poricanju ili brisanju iz javne savjesti dugu povijest diskriminacije Roma. Ne zanemaruju se samo događaji u kojima su Romi ubijani bestijalno, već i bilo koja nestereotipna obilježja u životu Roma. Predrasude prema Romima očito nadilaze rasističke stereotipe koji ih povezuju s negativnim osobinama i ponašanjem. Središnja je točka dehumanizacije. Romi se doživljavaju kao manje od ljudi; budući da su manje od ljudi, smatra se da nemaju moralna prava na ljudska prava jednaka pravima ostatka stanovništva. Kao i svaka ideologija, i anticiganizam se može prilagoditi dok Romi ostaju na meti, bez obzira na promjene koje čine u svom socijalnom statusu, životnim uvjetima i praksi, sve dok priznaju svoje etničke korijene. Anticiganizam toliko prezire razum, činjenice i intelektualnu raspravu da mu je potrebno malo napora da se opravdaju njegova često ideološka proturječja i promjene, što je značajka koja ga čvrsto povezuje s fašizmom.

Carrera, Rostas i Vosyliūtė ¹² tvrde da unatoč različitim definicijama u akademskim krugovima postoji konsenzus da je anticiganizam poseban oblik rasizma usmjeren protiv Roma i u svojoj srži sadrži pretpostavku da su Romi inferiorna i devijantna skupina. Također navode da postoje i druge pretpostavke koje uključuju orijentalizam, nomadizam, identitet bez korijena i zaostalost. Dehumanizacija Roma je srž anticiganizma. Smatraju se manje ljudskim bićima pa se zbog toga smatraju neovlaštenima da imaju ljudska prava. Ono što čini da legitimira ovu dehumanizaciju i nasilno ponašanje prema Romima jest da se na njih ne gleda kao na pojedince već kao na homogenu skupinu.

"Ove definicije odražavaju zajedničko priznanje da je anticiganizam oblik rasizma koji se manifestira i utječe na Rome kroz brojne, višestrane načine, zbog velikog broja bitnih obilježja. Među njima su posebno karakteristični sljedeći: anticiganizam je povijesno ukorijenjen i vuče korijene iz načina na koji socijalna većina gleda i odnosi se prema onima koje oni smatraju "gipsijima", "Ciganima"; stoga je duboko ukorijenjen u socijalne i kulturne stavove, što ga čini posebno uobičajenim, ustrajnim i ponavljajućim, premda se neprestano prilagođava promjenjivim ekonomskim, socijalnim i političkim stvarnostima; strukturna je i postoji na institucionalnoj, socijalnoj i međuljudskoj razini; zasniva se, kao što se to događa i kod drugih oblika rasizma, na procesu 'drugog' koji se nadovezuje na ponižavajuće, negativne i pozitivne egzotizirajuće stereotipe, što zauzvrat može dovesti do stavova

¹⁰Alliance against antigypsyism, p.5

¹¹Valeriu Nicolae, Towards a Definition of Anti-Gypsyism, (2006), https://ergonetwork.org/wp-content/uploads/2019/01/Valeriu-Nicolae_towards-a-definition-of-antigypsyism.pdf

¹²Sergio Carrera, Iulius Rostas & Lina Vosyliūtė (2017): Combating Institutional Anti-Gypsyism Responses and promising practices in the EU and selected Member States, No 2017/08, (http://aei.pitt.edu/87207/1/RR2017-08_AntiGypsyism.pdf)

koji mogu biti i zlonamjerni, ali i dobronamjerni u prirodi; može biti nenamjerno, pa čak i nesvjesno; to ponekad može rezultirati procesom internalizacije samih Roma. "¹³

Sve u svemu, anticiganizam ima duboke povijesne korijene dok su Romi suočeni s dugom poviješću diskriminacije i isključenosti u Europi.

Aktivnost

- *Kako se anticiganizam može usporediti s drugim oblicima rasizma, npr. antisemitizmom (vidi Modul 2)?*
- *Napravite popis sličnih uvjerenja i slika koje postoje oko određenih skupina ljudi koji se suočavaju s oblicima rasizma koje ste gore spomenuli.*

4. POVIJEST ROMA?

Ponavljanje vježbe (modul 3): Opasnost od jedne priče

"Moj je sustanar imao jednu priču o Africi. Jedna priča o katastrofi. U ovoj jednoj priči nije bilo mogućnosti da joj Afrikanci na bilo koji način budu slični. Nema mogućnosti za osjećaje složenije od sažaljenja. Nema mogućnosti povezivanja ljudi kao jednakih. [...] Jedina priča Afrike naposljetku dolazi, mislim, iz zapadnjačke književnosti. [...] Prikažite ljude kao jedno, kao samo jedno, uvijek iznova, i to je ono što će oni postati. Nemoguće je govoriti o jednoj priči bez da se govori o moći. [...] Moć je sposobnost ne samo ispričati priču druge osobe, već je pretvoriti u krajnju priču te osobe. [...] Kad odbacimo jedinu priču, kad shvatimo da nikad nema samo jedne priče o nekom mjestu, povratimo neku vrstu raja."¹⁴

Ovaj je citat ulomak iz Ted Talk-a Chimamande Adichie "Opasnost jedne priče" (<https://www.youtube.com/watch?v=D9Ihs241zeg>).

Pitanja:

- Koja pojedinačna priča postoji o Romima? Možete li se sjetiti nekih primjera za ove pojedinačne priče?

¹³Antigypsyism: increasing its recognition to better understand and address its manifestations (2018): European Commission Directorate-General for Justice and Consumers Directorate c — Fundamental Rights and Rule of Law unit c.2 — Fundamental Rights Policy, ([file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/HLG_Conclusionspaperantigypsyism_finalpdf%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/HLG_Conclusionspaperantigypsyism_finalpdf%20(1).pdf)), p.4)

Adichie, Chimamanda (2009): Die Gefahr einer einzigen Geschichte. (<https://www.youtube.com/watch?v=D9Ihs241zeg>). Accessed: 24 September 2020. (Transcript: <https://www.hohschools.org/cms/lib/NY01913703/Centricity/Domain/817/English%2012%20Summer%20Reading%20-%202018.pdf>). Accessed: 24 September 2020).

- Zašto mislite da ove pojedinačne priče postoje i vidite li bilo kakvih problema u vezi s njima?
- Koji su problemi prema Chimamandi Adichie?
- Možete li se sjetiti sinonima Adichiesova izraza "jedna priča"?
- Što se može učiniti kako bi se promijenila „jedna priča“ o Romima?

Kršćanske europske zemlje donijele su brojne zakone i propise, koji su se uglavnom sastojali od raznih zabrana i ograničenja kretanja, upravljanja Romima itd. Te represivne mjere prema Romima bile su donedavno ugrađene u zakonodavstvo većine europskih zemalja i često su uključivale prisilnu asimilaciju. Tijekom Drugog svjetskog rata ovo je preraslo u genocid. Strategije su bile različite, ali zajednički cilj bio je učiniti da romska kultura nestane.

Činjenica da su Romi optuženi za špijunažu za Turke pokrenula je prvu fazu progona Roma u Svetom Rimskom Carstvu početkom 16. stoljeća. Uvedene su zabrane ulaska i uspostavljene drastične kazne za "ciganske" povratnike. Romi su se pokušali povući u susjedne zemlje, u šume i planinska područja, ali uskoro su i susjedne zemlje uvele sankcije "Ciganima". Napokon, s određenim odgađanjem, sve srednjoeuropske i zapadnoeuropske zemlje donijele su anticiganske zakone. Neučinkovitost mnogih mjera dovela je do novih strožih zakona u svim europskim zemljama. U razdoblju od 1500. do 1750. godine samo je u Svetom Carstvu doneseno 150 uredbi i svaki sljedeći zakon je po okrutnosti nadmašivao prethodne. Unatoč brojnim strogim zakonima, Romi nisu u potpunosti protjerani iz Europe. Za to postoje različiti razlozi. Na primjer, neki pripadnici plemstva odbili su poštivati zakone i nastavili štiti Rome; policijske snage nisu bile učinkovite kao u modernim zemljama; uprava odgovorna za provedbu zakona rijetko je provodila ograničenja što je rezultiralo time da su mnogi Romi pronašli načine da izbjegnu progon.¹⁵

Dimitrina Petrova tvrdi da je korijen pretvaranja europskog početnog gostoprimstva prema Romima u porast represije opća promjena u europskoj klimi uzrokovana porastom protestantizma. Anticiganski zakoni vođeni su borbom protiv skitničenja i lijenosti koja je uznemiravala Europu u 16. stoljeću.

Etnička pripadnost i romski kriminal imali su manju ulogu (iako se to ne može isključiti). Prema njenom mišljenju, anticiganski zakoni usmjereni su protiv velikog broja putujućih skupina hodočasnika u srednjovjekovnoj Europi koje su bile zaštićene vjerskom dužnošću da budu ugošćene i koje su živjele od milosrđa. U tom su procesu Romi postali žrtve protestantske radne etike koja je osuđivala luksuz i pohlepu, ali se također usredotočila na pročišćavanje svih oblika života koji su se činili neproduktivnima. Taj se utjecaj osjećao čak i u zemljama koje su ostale katoličke. Petrova također tvrdi da je Romima bilo posebno teško prilagoditi se novim kulturnim normama zbog različitog fizičkog izgleda, rodbinskih odnosa i izrazite tradicije. Bilo im je puno teže uklopiti se, pronaći redoviti posao i integrirati se u svoju okolinu. Njihova integracija također je bila ometena činjenicom da su bili jedina posebna nomadska zajednica u Europi koja do tada stoljećima nije bila nomadska.¹⁶

¹⁵<https://rm.coe.int/zapadna-evropa-informativna-brosura-o-istoriji-roma/16808b19ea>

¹⁶Petrova, D. (2004): The Roma: between a myth and the future (<http://www.errc.org/cikk.php?cikk=1844>)

Kratki pregled nekih anticiganskih zakona u Europi

(Izvor: Mirrors Manual on combating antigypsyism through human rights education)

Od druge polovice 14. stoljeća Romi koji su stigli u Vlašku i Moldaviju (danas većinom teritorij Rumunjske) bili su prisiljeni na život u ropstvu. To je trajalo pet stoljeća.

- Car Svetog Rimskog Carstva, Maksimilijan I. (poznat i kao njemački kralj) naredio je svim Romima da napuste teritorij Carstva do Uskrsa 1501. godine. Svi Romi koji su ostali nakon tog roka proglašeni su odmetnicima, a svatko ih je mogao uhvatiti i ubiti.
- U Francuskoj su Luj XI. (1504.), Francois I. (1539.) i Karlo IX. (1561.) protjerali Cigane iz Kraljevine. 1666. godine Luj XIV. odredio je da svi muški Cigani budu uhićeni i bez suđenja poslani na galije.
- U Švedskoj je u 17. stoljeću došlo do prisilne sterilizacije i deportacije romskog stanovništva. 1637. godine, "Zakon o vješanju" legalizirao je ubojstva svih Roma pronađenih u kraljevstvu.
- U Nizozemskoj su u 18. stoljeću policija i vojska redovito organizirale akcije protiv Roma. Oni su bili poznati kao 'heidenjachten' (lovci na pogane / pogane). Posljednji 'heidenjacht' izveden je 1728. godine. Kad je to završilo, većina žrtava je ubijena, pobjegla je iz zemlje ili se predala vlastima.
- U Engleskoj, za vrijeme Henrika VIII., Ciganima je zabranjen ulazak u zemlju. Svi Romi koji su tamo pronađeni deportirani su. Godine 1554. kraljica Marija donijela je "Zakon o Egipćanima" koji je kažnjavao smrću svakoga tko je 'Cigan' 1714. britanski su Cigani kao robovi otpremljeni na Karibe.
- 1747. biskup iz Ovieda predstavio je prijedlog španjolskom kralju Ferdinandu VI. da se pozabavi „ciganskim problemom“, bilo zauvijek protjerujući ih iz kraljevstva ili okupljanjem i zatvaranjem cjelokupnog ciganskog stanovništva. Prijedlog je proveden i u jednom danu u cijeloj zemlji i doveo je do internacije od 10.000 do 12.000 ljudi.
- Godine 1773. Marija Terezija, carica Austro-Ugarskog Carstva, izdala je dekret kojim se zabranjuju brakovi između Roma. Carica je također naredila da svu djecu stariju od 5 godina oduzmu roditeljima i predaju mađarskim obiteljima poljoprivrednika.
- Tijekom 19. stoljeća, eugenika i rasističke teorije počinju se razvijati i utjecajni pisci i vlade ih prihvaćaju kao „znanstvenu činjenicu“. Ove teorije dale su opravdanje mnogima za različito tretiranje ljudi koji su samo „izgledali drugačije“ ili koji nisu smatrani „domorocima“ u određenoj zemlji ili regiji.
- Takve su teorije sada potpuno diskreditirane, ali igrale su važnu ulogu u oblikovanju mnogih stavova i politika prema romskoj populaciji (i drugima). Jedna od utjecajnih publikacija bila je Čovjek zločinac Talijana Cesarea Lombrosa, objavljena 1876. Lombroso je sugerirao da je "genetska predispozicija" razlog navodnih kaznenih djela Cigana.
- 1926. uzeti su otisci prstiju svih Roma starijih od 14 godina, koji su živjeli u Gradišću (Austrija). Od 1928. nadalje policija Eisenstadta (novi glavni grad Gradišća) imala je

takozvanu "Zigeunerkartothek" ("kartoteku Cigana"), koja je sadržavala podatke od oko 8 000 Roma.

- 1927. Prva Češka (1918. - 1938.) donijela je 'Zakon o lutajućim Ciganima'. To je ograničilo kretanje Roma, prisiljavajući ih da se prijave za identifikaciju i za dozvolu da ostanu preko noći

Porajmos

Progon Roma dosegao je vrhunac u godinama koje su prethodile Drugom svjetskom ratu i tijekom njega. Nacističke politike imale su za cilj potpuno uklanjanje Roma u zemljama koje su kontrolirale, dok su te zemlje pomagale u postizanju ovog cilja. Nacisti su tvrdili za Rome da su "rasno inferiorni", pa su im "uzeli" prava, a mnogi su bili žrtve brutalnih eksperimenata i poslani u prisilne radnike / logore za istrebljenje.

Nacisti su ubili stotine tisuća Roma. Ovo se razdoblje naziva Baro Porajmos (Veliko proždiranje). PORAJMOS (uništavanje) / SAMUDARIPEN (masovno ubijanje) izrazi su koji se koriste za definiranje genocida nacista i njihovih suradnika počinjenih nad Romima tijekom Drugog svjetskog rata. Procjena broja Roma ubijenih u masovnim ubojstvima kreće se između 500.000 i 1.500.000. Ubijanje, prisilna sterilizacija, nasilje, siromaštvo, segregacija nastavljeni su i nakon rata.

(Iz: *'The Gypsy Question. Memorandum by the Head of Government of the Province Burgenland' (1938)*

(Izvor: *Mirrors Manual on combating antigypsyism through human rights education*)¹⁷

- Spolni odnosi između Cigana i Nijemaca predstavljaju krivično djelo, a Cigani ne smiju pohađati opću osnovnu školu.
- Steriliziranje Cigana trebalo bi zaustaviti njihovo razmnožavanje.
- Pretrage kuća i pojedinaca moraju se redovito provoditi.
- Ciganske kolibe (kulturna sramota) trebaju se srušiti, a Cigani smjestiti u barakama radnog logora.
- U radnim logorima Cigani rade kao zatvorena skupina.
- Bavljenje privatnim zanimanjima izvan radnog logora zabranjeno je.
- Cigani ne smiju nositi oružje.
- Promovira se dobrovoljno iseljavanje.

Povijesne ličnosti:

U Porajmosu je ubijeno 25 do 50% romske zajednice u Europi. Međutim, tijekom Nürnberškog procesa nikome nije suđeno za slanje Roma u plinske komore, niti jedan Rom nije pozvan kao svjedok na sudu i nikome nije dosuđena odšteta za zločine počinjene nad Romima.

Helmut Schmidt, tadašnji njemački kancelar, prvi je put priznao Porajmos 1982. godine. Tek 2001. godine u Auschwitzu je otvoren stalni postav pod nazivom "Uništenje europskih Roma". Prvi memorijalni centar za romske žrtve Porajmosa u Berlinu otvoren je 2012. U nekoliko zemalja EU romske žrtve Porajmosa još nisu dobile odgovarajuću odštetu. Do danas Porajmos nije ugrađen u kolektivnu memoriju. Štoviše, njegova je povijest zaboravljena. Na primjer, Lety, bivši nacistički koncentracijski logor za Rome u Češkoj, danas se koristi kao farma svinja.

¹⁷Ellie Keen, *Mirrors Manual on combating antigypsyism through human rights education*, <https://rm.coe.int/1680494094>

Aktivnost

Promislite i učite!

Pogledajte ove videozapise:

<https://tajs.eu/netherlands-settela-recognition-of-the-genocide/>

<https://tajs.eu/ukraine-babi-yar-holocaust-by-bullets/>

<https://tajs.eu/italy-sculpting-dignity-the-meaning-of-a-memorial/>

- *Prema vašem mišljenju, koliko je dobro prepoznati genocid nad Romima i njihovu sudbinu tijekom Drugog svjetskog rata u Europi? Što mislite?*
- *Kakve bi mogle biti posljedice ovog nedostatka znanja? Zašto je važno prepoznati genocid kao takav za romsku populaciju i za većinu stanovništva?*
- *Biste li rekli da postoji veza između nedostatka znanja o genocidu nad Romima i nepriznavanja s jedne strane i rasizma i diskriminacije Roma s druge strane? Može li to utjecati na povjerenje Roma u države u kojima žive i u neromsko stanovništvo? Obrazložite svoje mišljenje.*
- *Tko je, prema vašem mišljenju, odgovoran za podizanje svijesti o porajmosu? Mislite li da bi to trebalo uključiti u obrazovanje?*
- *Kako bi bolje znanje i razumijevanje genocida nad Romima moglo utjecati na romske i neromske zajednice?*

5. MANIFESTACIJE ANTICIGANIZMA: KAKO TO IZGLEDA U NAŠEM SVAKODNEVNOM ŽIVOTU?

Učinci kontinuirane diskriminacije i progona kroz povijest i dalje negativno utječu na Rome kroz socijalni, ekonomski i psihološki način. Primjerice, siromaštvo Roma u Rumunjskoj u određenoj je mjeri oblikovano povijesnom činjenicom romskog ropstva i njihovim trajnim oduzimanjem posjeda zemlje, bogatstva i sredstava za proizvodnju. Politike segregacije vagale su njihove ekonomske mogućnosti u cijeloj Europi i nastavljaju utjecati na njihov život. Gubitak ljudskih života, kulturnih resursa, tradicije, raznolikosti i jezika tijekom Porajmosa još uvijek utječe na pristup Romima tim resursima i ostavio je traumu koja se prenosi s koljena na koljeno.

Socijalističke vlade razlikovale su se u pogledu svojih specifičnih politika prema Romima, ali te su vlade bile jedinstvene u težnji za asimilacijom i naseljavanjem Roma. Ciljevi su bili pretvoriti Rome u socijalističke radnike, raspršiti njihove šire obitelji i uništiti njihov društveni život. Na primjer, 1960-ih u Mađarskoj, tisuće Roma regrutirano je u rudarstvo, tešku industriju i poljoprivredni sektor, obično obavljajući najopasnije i najmanje plaćene poslove. Na Balkanu su regrutirani za nekvalificirane

tvorničke poslove, čišćenje ulica, održavanje cesta, odvoz smeća i glazbenu zabavu koju financira država. Da bi preživjeli, mnogi su ušli u trgovinu na crno i / ili postali profesionalni glazbenici u drugoj ekonomiji.¹⁸

Nakon pada komunizma, položaj Roma se još više pogoršao u zapošljavanju, stanovanju i socijalnoj zaštiti. Anticiganizam je opet bio u porastu. Govor mržnje i različiti obrasci diskriminacije Roma postali su očitiji i rašireniji.

U zapadnoj Europi od 1960-ih nadalje, krhka tolerancija počela se mijenjati u neprijateljstvo kad su stigli Romi iz istočne Europe. "Devedesete su završile uništenjem mnogih romskih naselja i raseljavanjem oko 100 000 Roma, Aškalija i Egipćana s Kosova, što je signaliziralo povratak sirovog progona Roma u Europi koji nije viđen od Drugog svjetskog rata. Čini se da je ekonomska kriza 2008. pogoršala i ukupno uskraćivanje ljudskih prava Romima i Putnicima, kako u istočnoj tako i u zapadnoj Europi."¹⁹

Današnji anticiganizam čini specifičnim koliko su negativne predrasude o Romima raširene i duboko ukorijenjene u povijesti i institucijama. To implicira da „Cigani“ nisu dovoljno „civilizirani“, to su oni koji ne prihvaćaju, ne žele ili još uvijek nisu internalizirali norme i vrijednosti dominantnog društva.

Položaj Roma u modernim europskim zemljama razlikuje se od države do države, ali većina tih država pokušava ukazati na sjedelački način života i integrirati ih u društvo. Ksenofobičan odnos prema Romima neosporna je prepreka njihovom prihvaćanju i integraciji u većinu društava. U velikom broju slučajeva ne govori se o poteškoćama s kojima se Romi suočavaju, već se uglavnom govori o 'problemu Cigana' s paternalističkim odnosom prema Romima koji je vidljiv u jeziku i djelovanju. Anticiganizam postoji u različitim oblicima. 'Živi' kroz takve popularne izreke, šale i očituje se u diskriminaciji, segregaciji, fizičkom, verbalnom i simboličkom nasilju, prisilnim deložacijama, kolektivnom kažnjavanju i nasilju rulje, policijskim racijama, politici asimilacije, deportacijama, istrebljenju, masovnom protjerivanju Roma iz različitih zemalja itd.

Istodobno, ne- Romi često prisvajaju romsku kulturu u popularnoj kulturi, poput glazbe i mode radi zarade.

Umjesto da se u našim društvima Romima omogući pristup temeljnim pravima i građanstvu, postoje samostalne tvrdnje o potrebi „uključivanja“ ili „integracije“ Roma.

Većina država članica Europske unije nije ulagala sustavne napore na prikupljanju i dokumentiranju dokaza o anticiganizmu i njegovim manifestacijama, što rezultira nedostatkom informacija i prazninama o romskoj situaciji, kao i utjecaju anticiganizma u EU.

Većina informacija o prirodi i učinku anticiganizma dolazi iz istraživanja i izvješća nevladinih organizacija i međunarodnih nadzornih tijela (poput ECRI-a i Savjetodavnog odbora Vijeća Europe za Okvirnu konvenciju za zaštitu nacionalnih manjina) koja i dalje ukazuju na ozbiljne izazove Roma s kojima se svakodnevno suočavaju u Europi:

---

¹⁸Carol Silverman (1995): Persecution and Politicization: Roma (Gypsies) of Eastern Europe, Cultural Survival Quarterly Magazine (<https://www.culturalsurvival.org/publications/cultural-survival-quarterly/persecution-and-politicization-roma-gypsies-eastern-europe>)

¹⁹Human rights of Roma and Travellers in Europe, COMMISSIONER FOR HUMAN RIGHTS, Council of Europe Publications, <https://rm.coe.int/the-human-rights-of-roma-and-travellers-in-europe/168079b434>, str.32

- stigmatizacija i negativna stereotipizacija na svim razinama društva, od glavnog društva do javnih institucija i ličnosti;
- nedovoljna zastupljenost i niska razina sudjelovanja u političkom, javnom i privatnom sektoru društva;
- široko rasprostranjene i visoke stope diskriminacije, uključujući višestruke i međusobne oblike diskriminacije, posebno u područjima obrazovanja, zapošljavanja, zdravstva, pristupa uslugama, stanovanju, koje često rezultiraju sustavnom segregacijom i isključenošću i ozbiljno utječu na socio-ekonomske ishode kod Roma, što također dovodi do izuzetno visokog rizika od siromaštva;
- velika učestalost manifestacija mržnje poput nasilja, govora mržnje, uključujući internetske i izvanmrežne medije te u javnom diskursu, kao i nasilnih zločina iz mržnje;
- neadekvatna zaštita žrtava i pristup pravdi;
- rasno zlostavljanje i diskriminatorno etničko profiliranje u kontekstu provođenja zakona i unutar kaznenopravnog sustava općenito.²⁰

Ova izvješća pokazuju da postoje brojne prepreke za napredak u zapošljavanju, zdravstvu i obrazovanju Roma. Mnogi Romi još uvijek žive s ograničenom medicinskom i zdravstvenom zaštitom, u siromaštvu, nezaposlenosti, segregaciji kuća, u komunalnim službama bez opskrbe vodom ili električne energije. Istodobno, zločini iz mržnje i govor mržnje široko su prisutni, dok svijest i zabrinutost u europskim zemljama nedostaju.

IHRA (Međunarodna alijansa sjećanja na holokaust) u nepravno obvezujućoj radnoj definiciji anticiganizma / diskriminacije protiv Roma ukazuje na brojne primjere koji se mogu dati kao ilustracija anticiganizma / diskriminacije protiv Roma.

Suvremene manifestacije anticiganizma / diskriminacije protiv Roma mogle bi, uzimajući u obzir cjelokupni kontekst, uključivati, ali nisu ograničene na:²¹

- Veličanje genocida nad Romima.
- Poticanje, opravdanje i počinjenje nasilja nad romskim zajednicama, njihovom imovinom i pojedinim Romima.
- Prisilna sterilizacija kao i drugi fizički i psihološki nasilni tretmani Roma.
- Ovjekovječivanje i afirmiranje diskriminatornih stereotipa o i protiv Roma.
- Okrivljavanje Roma, koristeći govor mržnje, za stvarne ili uočene socijalne, političke, kulturne, ekonomske i javnozdravstvene probleme.
- Stereotipiziranje Roma kao osoba koje se bave kriminalnim ponašanjem.
- Korištenje izraza "Cigan" kao oblik nipodaštavanja.
- Odobravanje ili poticanje mehanizama isključenja usmjerenih protiv Roma na temelju rasno diskriminirajućih pretpostavki, poput isključenja iz redovnih škola i institucionalnih postupaka ili politika koje vode do segregacije romskih zajednica.
- Donošenje politika bez pravne osnove ili uspostavljanje uvjeta koji omogućuju proizvoljno ili diskriminirajuće raseljavanje romskih zajednica i pojedinaca.

²⁰Antigypsyism: increasing its recognition to better understand and address its manifestations, p.4

²¹<https://www.holocaustremembrance.com/resources/working-definitions-charters/working-definition-antigypsyism-anti-roma-discrimination>

- Držanje Roma kolektivno odgovornima za stvarne ili zamišljene postupke pojedinih članova romskih zajednica.
- Širenje govora mržnje protiv romskih zajednica u bilo kojem obliku, na primjer u medijima, uključujući internet i društvene mreže.

Slijede podatci o različitim aspektima života koji odražavaju strukturne trendove koji utječu na položaj Roma u državama članicama.²²

Stambeno zbrinjavanje

- 40% ispitanih Roma mora se popeti preko ograda, prijeći autoceste ili se suočiti s psima lualicama dok pokušavaju doći do dnevne zalihe vode, čija sigurnost često nije testirana i koja je često izložena zagađivačima. Žene i djevojke su uglavnom odgovorne za donošenje vode. Postoje dokazi da mnogi Romi nemaju pristup vodi i kanalizaciji zbog diskriminacije i zato što im javna tijela ne omogućavaju pristup tim javnim uslugama.
- Tisuće romskih obitelji u Italiji žive u odvojenim kampovima bez pristupa osnovnim uslugama, gdje su životni uvjeti daleko ispod prihvatljivog standarda i neprikladni za život, na primjer u blizini deponija i pista, kršeći nacionalne stambene propise i međunarodne standarde
- Zbog diskriminacije u sektoru najma, otprilike 100.000 Roma prisiljeno je boraviti u 4.000 domova i domova neodgovarajuće kvalitete u Češkoj, za što vlasnici nekretnina traže i do tri puta veću najamninu od uobičajene tržišne vrijednosti običnog stana .
- U Francuskoj je 2016. više od 10 000 Roma (više od 6 od 10 romskih obitelji, uključujući stariju i malu djecu) prisilno deložirano iz svojih domova - neki i više puta - uglavnom usred zime, a da im nisu osigurani alternativni smještaj.
- U Italiji je između 2013. i 2016. godine oko 2.200 ljudi deložirano iz neslužbenih kampova, a da im nije osiguran alternativni smještaj, a mnogi su privremeno smješteni u prenapučenim i trošnim izoliranim skloništim za hitne slučajeve bez osnovnih potrepština. Svaka od tih osoba istjerana je u prosjeku najmanje pet puta tijekom tog trogodišnjeg razdoblja.
- U Bugarskoj je od veljače 2016. godine izdano 514 naloga za rušenje stambenih zgrada, a 500 naloga (97%) odnosilo se na zgrade u vlasništvu Roma. 201 takav nalog već je izvršen. Romima, uključujući djecu i ranjive članove obitelji, u tim slučajevima nije osiguran alternativni smještaj te su zbog toga postali beskućnici. U romskim naseljima vršena su masovna rušenja. Romi nisu bili obaviješteni o točnom datumu izvršenja naloga, a većina nije uspjela ukloniti namještaj i osobne stvari iz zgrada. Neki od njih izgubili su i osobne dokumente i druge dokumente.
- Posljednjih godina u Slovačkoj je izgrađeno 14 zidova i prepreka kako bi se Romi odvojili od ostatka društva

Pristup obrazovanju

- Segregacija škola stvarnost je u cijeloj Europi. U Češkoj u akademskoj godini 2016./2017. učenici Romi činili su 3,7% svih učenika osnovnih škola, a istodobno i 30,9% svih učenika koji pohađaju nastavu za djecu s lakšim mentalnim smetnjama.

²²Report on aspects of fundamental rights in Roma integration in the EU: the fight against anti-Gypsyism (2017/2038 (INI)) https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2017-0294_HR.html#title1)

- Najnovija istraživanja pokazuju da 20% Roma u Češkoj i Slovačkoj pohađa posebnu školu ili odjele sastavljene isključivo, ili uglavnom, od romskih učenika; slični obrasci primijećeni su i drugdje, uključujući Francusku, Grčku i Bugarsku. Svaki drugi Rom u Mađarskoj i Slovačkoj pohađa redovnu školu ili odjel sastavljen isključivo, ili uglavnom, od romskih učenika; situacija nije puno drugačija ni u Grčkoj, Češkoj, Bugarskoj, Francuskoj i Rumunjskoj.

Pristup pravdi i pravedan policijski sustav

- Romkinje su desetljećima prisilno sterilizirane u Češkoj, Finskoj, Njemačkoj, Mađarskoj, Slovačkoj i Švedskoj. Neke vlade tek trebaju uspostaviti mehanizam kompenzacije i priznati da je sterilizacija romskih žena bez njihova informiranog pristanka bila sustavna i organizirana uz državnu potporu do 1990. godine, te da se ta praksa nastavila i u 21. stoljeću jer te države nisu uspjele zaštititi autonomiju i ženska prava službama reproduktivnog zdravlja.
- Bugarski Romi prijavljuju zlostavljanje u policijskim postajama dvostruko češće od ne-Roma, a ta brojka raste na 70% među romskim maloljetnicima.
- Mnoge romske žrtve nasilja s kojima su razgovarali u Rumunjskoj izjavili su da bi podnošenje tužbe bilo mukotrpno i uzaludno, s obzirom na rasizam i diskriminaciju na svim razinama postupka.

Pristup zapošljavanju

- U Švedskoj je 80% Roma bilo nezaposleno u 2010. godini.
- U Španjolskoj je 38,5% Roma zaposleno, dok taj udio u većinskom stanovništvu doseže 83,6%.

Na pristup zaposlenju Romima, u mnogim sektorima, utječu čimbenici diskriminacije i odbijanja na temelju etničke pripadnosti zbog duboko ukorijenjenih predrasuda i stereotipa u društvu.

Apatridnost i nedostatak osobnih dokumenata

- Kao rezultat rata na Balkanu, veliki broj Roma u Italiji nema državljanstvo ili im prijete apatrid. Tisuće romske djece rođene u Italiji suočavaju se s problemom pravne nevidljivosti i uskraćuju im se osnovna prava, iako njihove obitelji desetljećima žive u Italiji.
- Procjenjuje se da u Rumunjskoj ima otprilike 15 000 Roma koji nemaju rodni list, zbog čega nemaju pravo na identitet ili stvarno priznavanje državljanstva.

Pristup zdravstvenoj zaštiti

Studije pokazuju da je smrtnost dojenčadi u romskoj populaciji 2 do 6 puta veća nego u općoj populaciji.

- Očekivano trajanje života Roma deset je godina kraće od europskog prosjeka.
- Nekoliko bolnica u Mađarskoj, Rumunjskoj i Bugarskoj ima odvojena rodilišta nezadovoljavajuće kvalitete, a romski pacijenti izloženi su rasnom i fizičkom zlostavljanju tijekom poroda.

Govor mržnje i zločini iz mržnje

- Romi su žrtve nasilnih napada i zastrašivanja neonacističkih i krajnje desničarskih skupina, a suočeni su s antiromskim prosvjedima širom Europe.

32% Roma u Češkoj Republici suočilo se s govorom mržnje i nasiljem; dvije trećine žrtava nije prijavilo ove zločine.

Sveukupno gledano, anticiganizam ostaje uporan i strukturni te u oblicima koji se kreću od govora mržnje i nasilja do zanemarivanja institucija i pojedinaca, diskriminacije, nejednakosti, stigmatizacije,

krajnjeg siromaštva i socijalne isključenosti. Znatno se povećala popularnost političkih stranaka koje izražavaju negativne osjećaje prema Romima, dok Romima nije omogućen jednak pristup javnim objektima i uslugama te su isključeni iz procesa kreiranja politike i stvaranja znanja.

Anticiganizam se očituje u nedovoljnoj zastupljenosti Roma u službenim tijelima na svim razinama društva, dok je vrlo prisutan u djelokrugu javnih institucija.

Neki se oblici anticiganizma, međutim, mogu opisati kao nenamjerni. Jedan od primjera vidljiv je u radu institucija EU-a kada ih različiti programi i fondovi koji bi mogli imati pozitivan utjecaj na život i životne uvjete Roma ne dosežu ili se ne bave stvarnom diskriminacijom s kojom se suočavaju ili ne uzimaju u obzir njihovu stvarnu okolnosti i izazove.

Jedna od ekstremnih manifestacija anticiganizma su nasilni napadi rulje na Rome, koji se prečesto događaju i u Europi 21. stoljeća.

Aktivnost

Sastavite kratku studiju slučaja.

- *Istražite vezu između socijalnog položaja Roma u vašoj zemlji i njihovog marginaliziranog položaja kroz povijest vaše zemlje? Jesu li povezani?*
- *Istražite na koji su način Romi diskriminirani u vašoj zemlji ili regiji. Po vašem mišljenju, zbog čega su diskriminirani?*
- *Istražite kontinuitet diskriminacije - kada i kako je počelo, tko su bili diskriminatori tada, a tko sada?*

Slučajevi nasilnih napada rulje kao manifestacija anticiganizma

U Europi nakon 1989. godine prevladava nasilje nad Romima i Putnicima, s primjetnim porastom ozbiljnih slučajeva posljednjih godina. U nekim su kontekstima fašističke i neonacističke skupine organizirale napade, a napadi su uključivali planiranje i pripremu. Međutim, u nekim su slučajevima ne-romske zajednice manje-više spontano i nekontrolirano počinile nasilje nad Romima i putujućim narodima, a u nekim su počinitelji bili pojedinci motivirani pukom rasističkom mržnjom, bez neke posebne političke ideologije.

U nekim zemljama iza nasilja nad Romima stoji kombinacija različitih vrsta počinitelja. Glavni razlog za zabrinutost jest činjenica da su se u posljednjih nekoliko godina pojavili ideološki određeni pokreti (koji su djelomično ili u cijelosti) utemeljeni na mržnji prema Romima. Takvi su pokreti bili uključeni u nasilne i, u nekoliko slučajeva, smrtonosne napade. Primjerice, u nekoliko slučajeva podmetnuti su požari noću dok su ljudi spavali. Međutim, u nekim su situacijama javni službenici bili izravno uključeni u poticanje nekontroliranih građanskih napada na Rome i putujuće narode.

U cijeloj Europi zabilježeni su primjeri nasilnih napada rulje:

- U rujnu 1993. došlo je do sukoba između nekih Roma i ne-romskih muškaraca u rumunjskom selu Hădăreni (županija Târgu-Mureș) koji je rezultirao smrću ne-romskog muškarca. Te su se večeri ne-romski seljani okupili tamo gdje su se skrivali Romi i tražili da izađu. Među mnoštvom bili su i pripadnici lokalne policije. Romi su se odbili pojaviti i rulja je zapalila kuću. Dvoje muškaraca Roma pretučeno je na smrt, a drugi je stradao u požaru. Kasnije te večeri, nastavljajući i sutradan, seljani su nastavili spaljivati trinaest kuća i imanja Roma u selu, poput staja, automobila i robe. Policija nije učinila ništa da zaustavi napade. 25 podnositelja zahtjeva tvrdilo je da su uništili njihov dom i imovinu. Kao rezultat toga, podnositelji zahtjeva

morali su živjeti u neprikladnim uvjetima i često mijenjati adrese, useljavajući se s prijateljima obitelji u izuzetno pretrpanim uvjetima.²³

- Navečer 22. studenoga 2011. policija je otišla u neformalno naselje pored crkve Svetog Martina d'Arenca u Marseilleu s ciljem prisilnog iseljavanja 10 romskih obitelji koje su tamo živjele. Navodno su raspršili suzavac unutar šatora u kojima su spavala djeca, a zatim uništili šatore i ostale osobne stvari. R. je pretukla policija. Rekao je: „Htio sam pobjeći, ali nisam mogao ništa vidjeti, samo sam vidio kapiju ispred sebe, pokušao sam doći do nje, ali čim sam joj se približio, jednostavno sam imao osjećaj da mi je noga pukla i tada se ničega drugog ne sjećam. R. je operirao prijelom bedrene kosti i proveo je šest mjeseci u rehabilitacijskom centru.
- Romski migranti u Marseilleu obično ne prijavljuju slučajeve uznemiravanja i nasilja zbog nedostatka povjerenja u policiju ili straha od daljnje viktimizacije. S., romski socijalni radnik koji je nekada živio u neformalnom naselju, rekao je: „Romi se stvarno boje policije; Djecu obično vodim u bolnicu na liječenje i oni se boje kad god vide policiju na putu ”.²⁴
- 20. kolovoza 2012. pripadnici paravojne "Mađarske garde" marširali su protiv romskih obitelji u gradu Cegled, jugoistočno od glavnog grada Budimpešte. Više od 400 uglavnom uniformiranih gardista i njihovih pristaša prodefiliralo je kroz romsko naselje na periferiji grada s 40 000 stanovnika. Vikali su parole poput "prljavi Cigani, ubit ćemo vas." Desničarske radio stanice i internetski portali uputili su apel fašistima da dođu u Cegled kako bi sudjelovali u akciji. Mediji su izvijestili o svjedocima očevidaca zastrašivanja stanovnika grada. Navodi se i da su pucali. Sve se to odvijalo pred policijom koja je bila na licu mjesta i dopustila fašistima da izvrše djela zastrašivanja prije nego što su ih natjerali na povlačenje.²⁵
- Tijekom 2012. i 2013. godine u Etoliku, selu u zapadnoj Grčkoj, dogodio se niz napada na romsku zajednicu. Irini je za Amnesty International ispričala svoje iskustvo napada 4. siječnja 2013. kada je otprilike 70 osoba bacilo Molotovljeve koktele, kamenje i drvene daske na njihove domove: „Kad sam ih vidio kako dolaze, zgrabio sam svoju djecu i zaključao nas u kuću. Moja djeca su plakala, vrištala ... Bila sam prestrašena. Gledajući kroz prozor poznavala sam većinu njih, odrasli smo zajedno. Bacili su staklenu bocu s prozora i zapalili kuću. "Šest kuća i četiri automobila napadači su tog dana zapalili ili oštetili. Nekoliko Roma reklo je Amnesty Internationalu da se osjećaju izdanima od policije. Jedan je rekao: „Mogao sam vidjeti samo dva policajca iz kuće ... Samo su buljili i tražili od ljudi da stanu. Nisu učinili ništa više od ovoga”.²⁶
- Tijekom ljeta i jeseni 2013. češke krajnje desničarske skupine organizirale su niz proturomskih prosvjeda u desecima gradova diljem zemlje. Prosvjedi su značili sistematično uznemiravanje romskih zajednica. Između lipnja i listopada 2013. ekstremisti desnice kojima su se pridružili lokalni stanovnici održavali su redovite marševe gradom Budimovice (Češka) do stambenog

²³<http://www.errc.org/cikk.php?cikk=3581>

²⁴<https://www.amnesty.org/en/latest/news/2014/04/roma-europe-demanding-justice-and-protection-face-violence/>

²⁵<https://www.wsws.org/en/articles/2012/09/hung-s05.html>

²⁶<https://www.amnesty.org/en/latest/news/2014/04/roma-europe-demanding-justice-and-protection-face-violence/>

naselja nakon sukoba na dječjem igralištu između odraslih Roma i ne-Roma. Štefan, Rom, rekao je za Amnesty International: „Neki ljudi ne shvaćaju da [tijekom demonstracija Romi] moraju ostati na jednom mjestu, da se djeca... boje. Ovo traje cijeli dan i ostavlja traumu... Nitko ne zasluđuje doživjeti ovako nešto. Ljudi su to doživjeli tijekom rata i mislim da u 2013. godini, u 21. stoljeću, to ne moramo ponovno doživjeti.“²⁷

- Dana 22. svibnja 2018. ERRC News izvijestili su da je skupina maskiranih muškaraca naoružanih oružjem i palicama prisilila romske obitelji koje žive u blizini sela Velyka Berezovytsia Ternopil da pobjegnu u šumu, a zatim zapalili njihova improvizirana prebivališta. U napadu je pucano, a tri osobe su ozlijeđene. Prestrašena sedmorica odraslih i 30 djece izgubila je svu imovinu i dokumente u napadu podmetanjem požara. Liječnici u lokalnoj bolnici bili su prisiljeni pozvati policiju kad su ozlijeđeni Romi bili ponovno napadnuti dok su ih odvodili na liječenje.

Samo tjedan dana ranije, u selu Rudne u regiji Lavov, banda maskiranih muškaraca od 30 ljudi sručila se na romske barake u 2 sata ujutro. 10. svibnja izvukli su ljude iz kreveta, pretukli ih i zapalili domove, uništavajući im sve stvari i prisiljavajući ih na bijeg. Na terenu su bili policajci i hitna pomoć, ali nije bilo uhićenja. Nije poznato gdje se nalaze žrtve. Ovaj napad dogodio se samo 10 dana nakon što su pripadnici neonacističke paravojne skupine C14 snimili kako vrše razaranja u prirodnom rezervatu Lysa Hora u blizini Kijeva, gdje su otjerali petnaest obitelji iz svojih domova. Kako je izvijestio ERRC 21. travnja, banda C14, noseći oružje, napala je Rome. Video koji je objavljen nekoliko dana kasnije prikazuje cijele obitelji s malom djecom kako bježe prestravljene, progonjene maskiranim muškarcima koji su bacali kamenje i prskali ih kanistrima za plin, prije nego što su im zapalili šatore.²⁸

- U travnju 2019. godine, nekoliko romskih domova u Gabrovu spaljeno je od strane nasilne rulje koja je tražila da se grad "očisti" od romske zajednice, nakon široko rasprostranjenih snimaka na kojima se vidi kako su Romi navodno napali vlasnika trgovine. Gotovo 80% od 600 Roma iz Gabrova pobjeglo je iz sela kao rezultat nasilja. Umjesto da pružaju policijsku zaštitu, vlasti su naložile Romima da bježe, prema nekim članovima zajednice i aktivistima za romska prava.²⁹

Ovo je samo nekoliko primjera rastućeg nasilja protiv Roma u Europi. Ono što ga čini još užasnijim su neadekvatni odgovori koji vrlo često završavaju generalnim osudama napada nasilja, ali bez priznavanja njegovog opsega. Provedba zakona je podbacila u sprečavanju rasističkih napada, ali i u istrazi istih i privođenju počinitelja pravdi. Zabrinjava i činjenica da se rasistički stavovi češće negiraju nego što se o njima govori.

U izvješću Povjerenika za ljudska prava: Ljudska prava Roma i Putnika u Europi ističe se da su predstavnici Roma također prijavili samovoljno oduzimanje imovine ili iznudu od strane policije,

²⁷<https://www.amnesty.org/en/latest/news/2014/04/roma-europe-demanding-justice-and-protection-face-violence/>

²⁸<http://www.errc.org/news/anti-roma-pogroms-in-ukraine-on-c14-and-tolerating-terror>

²⁹<https://www.amnesty.org/en/countries/europe-and-central-asia/bulgaria/report-bulgaria/>

nesrazmjerno su podvrgnuti arbitrarnim mjerama pritvora. Čini se da su u brojnim zemljama Romi diskriminirani u odlukama o zadržavanju u pritvoru, stopi kaznenog progona i izricanju kazni. Neki od problema s kojima se Romi suočavaju na području kaznenog pravosuđa uključuju nedostatak odgovarajuće zastupljenosti u optužbama, nepoštovanje Roma kao svjedoka ili nedostatak usluga tumačenja. Načelo pretpostavke nevinosti ne poštuje se uvijek kad se Romima sudi. Ti su problemi složeni zbog neuspjeha pravosudnih sustava da adekvatno odgovore na pritužbe Roma na rasnu diskriminaciju i / ili druga zlostavljanja.³⁰

Sve gore navedeno dobro pokazuje koliko je duboko ukorijenjena i sustavna diskriminacija Roma.

Aktivnost

Promislite i učite!

- Što je anticiganizam?
- Koja su vaša razmišljanja o prikazanim definicijama anticiganizma?
- Kako se anticiganizam može očitovati?
- Koje su glavne karakteristike diskriminacije Roma danas u vašoj regiji i Europi?
- Koji su izazovi s kojima se Romi danas suočavaju po vašem mišljenju?
- Zašto su Romi diskriminirani po vašem mišljenju i zašto je njihova povijest ispunjena isključenošću i progonom?
- Možete li se sjetiti primjera nasilja rulje nad Romima u vašoj zemlji? Ako vam niti jedan ne padne na pamet, istražite na internetu nedavne incidente u vašoj zemlji. Tko je odgovoran za te incidente? Je li takvo ponašanje opravdano? Analizirajte postoji li povijesni kontinuitet ili sličnosti s prošlim razdobljima nasilja nad Romima.
- Kakva je situacija s Romima u vašoj zemlji / regiji u pogledu stanovanja, zaposlenja, obrazovanja, zdravlja?

6. KAKO SPRIJEČITI I BORITI SE PROTIV ANTICIGANIZMA?

Rostas tvrdi da bismo spriječili i suzbili antigipsizam, "moramo ići dalje od kampanja za promicanje informacija i tolerancije, dalje od promicanja kulture i identiteta, da bismo kritički ispitali rasističke prakse prema Romima u europskim društvima, prema dosljednoj podršci institucijama koje predstavljaju romski identitet. Drugim riječima, u borbi protiv anticiganizma, fokus bi trebao biti na državi i njezinim institucijama, a ne nužno na pokušajima „popravljanja“ (asimilacije ili integracije) samih Roma. Takav pristup borbi protiv anticiganizma također bi bio logičan izbor kako bi se izbjeglo optuživanje žrtava ugnjetavanja i umjesto toga usredotočilo na tlačitelja i sustave koje je ugnjetavač koristio. Osim toga, potreban je složeni sustav za zaštitu od anticiganizma i ispravljanje diskriminacije iz prošlosti, uključujući potvrđnu akciju na različitim poljima i različite aranžmane za podjelu moći, za učinkovitu borbu protiv stoljeća anticiganizma."³¹

³⁰Human rights of Roma and Travellers in Europe, Commissioner For Human Rights, Council of Europe, February 2012, <https://rm.coe.int/the-human-rights-of-roma-and-travellers-in-europe/168079b434> p.14

³¹Rostas, str.20

Na temelju iskustava romskih naroda, zagovaračkog rada Roma i proromskog civilnog društva, relevantnih preporuka koje je usvojio Europski parlament, procjene EK-a o romskom okviru EU i drugih relevantnih dokumenata, Savez protiv antigipsizma predložio je 12 preporuka.³²

Među njima su:

- prepoznavanje postojanja anticiganizma u svim njegovim manifestacijama i dimenzijama
- prepoznavanje njegove povijesne dimenzije
- poboljšanje institucionalnog i političkog okvira
- provedba institucionalnih i političkih okvira za borbu protiv anticiganizma kao temeljnog uzroka socijalne isključenosti,
- praćenje anticiganizma radi istraživanja uzroka, manifestacija i učinaka anticiganizma,
- sankcioniranje govora mržnje u javnim diskursima,
- sankcioniranje i kažnjavanje anticiganskih zločina,
- osiguravanje pristupa pravdi za Rome,
- poboljšanje i provedba zakona protiv diskriminacije,
- okončanje svih oblika strukturnog anticiganizma u svim dijelovima društva,
- osiguravanje prava na slobodu kretanja,
- jačanje romskog vodstva, sudjelovanja, osnaživanja i samoorganiziranja.

Zaključno, Romi su jedna od najmarginaliziranijih društvenih skupina u Europi i vrlo su ranjivi zbog nedostatka ekonomske moći, političkog utjecaja, sposobnosti da se mobiliziraju, zastupaju svoje interese, afirmiraju svoj identitet, brane se od nasilja i napreduju kao društvena skupina.

Da bismo se borili protiv anticiganizma, moramo povisiti glas onih koji su dramatično pogođeni anticiganizmom, poticati donositelje politika i odluka da u djelo pokrenu koherentan, ali raznolik, niz mjera za borbu protiv anticiganizma i to treba promatrati kao sastavni dio tematskih politika.

Aktivnost

Promislite i učite!

- *Kako se stereotipi o Romima izražavaju u vašoj zemlji ili regiji i Europi? Kako to utječe na odnos Roma i većine stanovništva?*
- *Kakve su posljedice tih stavova u smislu njihovog utjecaja na odnos Roma i ne-Roma?*
- *Koji bi po vašem mišljenju bio najbolji način borbe protiv tih predrasuda i diskriminacije?*
- *Prema vašem mišljenju, što bi moglo doprinijeti osnaživanju i jačanju dostojanstva Roma? Može li znanje o njihovim povijesnim iskustvima pridonijeti ovome?*
- *Zašto je važno da Romi imaju svoje predstavnike na najvišim razinama?*

Pogledajte video zapise u nastavku:

<https://www.opensocietyfoundations.org/voices/growing-roma>

<https://www.youtube.com/watch?v=yNW-fNrpUqw>

³²Alliance against Antigypsyism Combating antigypsyism in the post-2020 EU Roma Framework Recommendations, 2019. https://ergonet.org/wp-content/uploads/2019/06/2019_05_31-Antigypsyism-Recommendations.pdf

Kakva su vaša razmišljanja o ovim videozapisima?

Doživljavate li ove priče kao pozitivna postignuća ili ih više doživljavate kao pritisak dominantne kulture i nametanje njezinih normi i vrijednosti?

Aktivnost

Kratka studija slučaja

Analizirajte kako su Romi predstavljeni u medijima u vašoj zemlji.

Istražite razlikuju li se ti prikazi u tradicionalnim i društvenim mrežama.

Prema vašem mišljenju, jesu li ovakvi prikazi i izvještaji potaknuti stereotipima i predrasudama?

Doprinosi li to daljnjem širenju ovih stereotipa? Što bi ovo moglo promijeniti?

7. POUČAVANJE O ANTICIGANIZMU

- Bolje se usredotočiti na manji broj materijala i temeljito ih raditi na nastavi. Cilj nije podijeliti sve što učitelj zna, već natjerati učenike da razmišljaju o opasnostima anticiganizma i sličnih ideologija u suvremenom svijetu.
- Kada predajete o Drugom svjetskom ratu, uvijek poučavajte o Porajmosu. Ne prikazujte Rome samo kao žrtve, bezličnu masu, već koristite materijale i izvore koji govore drugačiju priču o tim ljudima. Važno je uključiti osobne, pojedinačne priče koje bi također trebale obuhvaćati razdoblje prije i poslije Porajmosa.
- Važno je poučavati bez stvaranja stereotipa. Stoga je povijesni okvir presudan tijekom poučavanja povijesnih činjenica.
- Kada danas poučavate o Romima, nemojte pasti u klopku „jedne priče“ prikazujući ih samo kao žrtve, već pokazujte raznolike primjere romskog života i kulture danas.
- Zapamtite, proučavanje anticiganizma ne govori ništa o Romima, već samo o anticiganistima. To je primjenjivo i na druge primjere ideologija nejednakosti.

8. KOME SE OBRATITI? NEVLADINE ORGANIZACIJE I MREŽE KOJE VAM MOGU POMOĆI DA NAUČITE VIŠE

<https://www.holocaustremembrance.com/>

Međunarodni savez za sjećanje na holokaust

<https://ergonetwork.org/>

Europska mreža lokalnih zajednica Roma

https://www.antigypsyism.eu/?page_id=55

Savez protiv anticiganizma

https://www.antigypsyism.eu/?page_id=115

popis članova *Alliance against Antigypsyism*

<https://www.coe.int/en/web/democracy/roma>

Vijeće Europe

<https://www.amnesty.org/en/search/?q=roma>

AMNESTY INTERNATIONAL

<https://www.hrw.org/sitesearch?search=roma>

HUMAN RIGHTS WATCH

<https://cps.ceu.edu/roma-civil-monitor-ngos-involved>

Roma civil monitor- popis uključenih nevladinih organizacija

Austrija:

- Kulturvereinn österreichischer Roma

(<https://www.kv-roma.at/Oesterreich.html>)

- Verein Karika – Für Roma und Sinti

(<https://verein-karika.jimdofree.com>)

- Romano Centro

(<https://www.romano-centro.org>)

- Roma Volkshochschule Oberwart

<https://vhs-roma.eu>

9. LITERATURA

Karina Bates, A brief history of the Rom,

<https://web.archive.org/web/20100615075635/http://sca.org/ti/articles/2002/rom.html#footnote>

Ružica Čičak: Rajko Đurđić SEOBNE ROMA- KRUGOVI PAKLA I VENAC SRECE, Knjige, Migracijske teme, 3 (1987), 2: 221-241, file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/Prikaz_6_Cicak.pdf

Dimitrina Petrova ,The Roma: between a myth and the future, 2004.,
<http://www.errc.org/cikk.php?cikk=1844>

Ellie Keen , Mirrors Manual on combating antigypsyism through human rights education,
<https://rm.coe.int/1680494094>

Gregor Maučec , IDENTIFYING AND CHANGING STEREOTYPES BETWEEN ROMA AND NON-ROMA: FROM THEORY TO PRACTICE, Innovative issues and approaches in social sciences, 2013, vol. 6, no. 3, str.185 <https://core.ac.uk/download/pdf/27223953.pdf>

Hrvoje Šlezak, Laura Šakaja: Prostorni aspekti socijalne distance prema Romima, HRVATSKI GEOGRAFSKI GLASNIK 74/1, 91 – 109, 2012. <https://core.ac.uk/download/pdf/14453258.pdf>

Ismael Cortés Gómez and Markus End, "Introduction: Contemporary Dimensions of Antigypsyism in Europe" in a "Dimensions of Antigypsyism in Europe", 21-29 , European Network Against Racism and Central Council of German Sinti and Roma ,2019

“A NEW LOOK AT OUR ROMANI ORIGINS AND DIASPORA” BY RONALD LEE,
<https://kopachi.com/articles/a-new-look-at-our-romani-origins-and-diaspora-by-ronald-lee/#more-32>

Rostas, Iulius. "Ethnic Identity as a Social Category and as a Process." In *A Task for Sisyphus: Why Europe's Roma Policies Fail*, 1-48. Budapest; New York: Central European University Press, 2019. Accessed January 22, 2021. doi:10.7829/j.ctv1453hvp.4.

Ivan Rumbak, Upoznajmo romsku zajednicu, Landex d.o.o., 2010.,
<http://montescalearning.com/GLOBVillage/files/SMILE/Upoznajmo%20Romsku%20Zajednicu.pdf>

Sergio Carrera, Iulius Rostas & Lina Vosyliūtė, Combating Institutional Anti-Gypsyism Responses and promising practices in the EU and selected Member States, No 2017/08, May 2017,
http://aei.pitt.edu/87207/1/RR2017-08_AntiGypsyism.pdf

Valeriu Nicolae , Towards a Definition of Anti-Gypsyism, 2006., https://ergonetw.org/wp-content/uploads/2019/01/Valeriu-Nicholae_towards-a-definition-of-antigypsyism.pdf

Alliance against antigypsyism, Antigypsyism - a reference paper, 2016., <https://ergonetwork.org/wp-content/uploads/2017/05/Antigypsyism-reference-paper.pdf>

Alliance against Antigypsyism Combating antigypsyism in the post-2020 EU Roma Framework Recommendations, 2019. https://ergonetwork.org/wp-content/uploads/2019/06/2019_05_31-Antigypsyism-Recommendations.pdf

Antigypsyism: increasing its recognition to better understand and address its manifestations, European Commission Directorate-General for Justice and Consumers Directorate c — Fundamental Rights and Rule of Law unit c.2 — Fundamental Rights Policy, 2018.
[file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/HLG_Conclusionspaperantigypsyism_finalpdf%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/HLG_Conclusionspaperantigypsyism_finalpdf%20(1).pdf)

Enough! Go beyond prejudice, meet the Roma!, <https://rm.coe.int/16806fd1cd>

A Union of Equality: EU Roma strategic framework for equality, inclusion and participation for 2020-2030,
https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/union_of_equality_eu_roma_strategic_framework_for_equality_inclusion_and_participation_en.pdf

ECRI PREPORUKA O OPŠTOJ POLITICI BR. 13 O BORBI PROTIV ANTICIGANIZMA I DISKRIMINACIJE ROMA, <https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-13-on-combating-anti-gypsyism-an/16808b5af1>

Human rights of Roma and Travellers in Europe, Commissioner For Human Rights, Council of Europe, February 2012, <https://rm.coe.int/the-human-rights-of-roma-and-travellers-in-europe/168079b434>

Report on aspects of fundamental rights in Roma integration in the EU: the fight against anti-Gypsyism

(2017/2038 (INI)) https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2017-0294_HR.html#title1

Challenging discrimination, promoting equality, European Roma Rights Center,
http://www.errc.org/uploads/upload_en/file/2015-eu-roma-framework-written-comments-19-february-2016.pdf

Izveščće o aspektima temeljnih prava u integraciji Roma u EU-u: borba protiv anticiganizma

(2017/2038(INI)), https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2017-0294_HR.html#title1

<https://www.coe.int/en/web/roma-and-travellers/roma-history-factsheets>

<https://rm.coe.int/iz-indije-u-evropu-informativna-brosura-o-istoriji-roma/16808b18f3>

<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=53315>

<https://www.britannica.com/topic/Rom>

<http://www.errc.org/cikk.php?cikk=3581>

<https://www.amnesty.org/en/latest/news/2014/04/roma-europe-demanding-justice-and-protection-face-violence/>

<https://www.wsws.org/en/articles/2012/09/hung-s05.html>

<http://www.errc.org/news/anti-roma-pogroms-in-ukraine-on-c14-and-tolerating-terror>

<https://www.amnesty.org/en/countries/europe-and-central-asia/bulgaria/report-bulgaria/>